

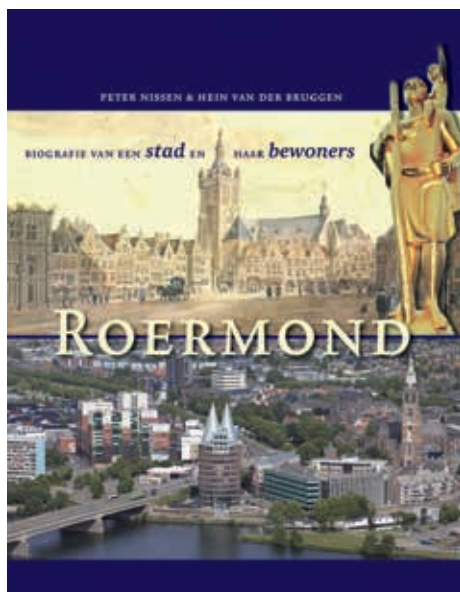
beleid, zodat heel goed wordt aangetoond hoe naast de ontwerpers (architecten, stedenbouwkundigen, landschapontwerpers) ook overheden als de Rijksdienst voor Nationaal Plan en gemeenten en organisaties als de ANWB gezamenlijk dit onderdeel van het recreatielandschap in Nederland hebben vormgegeven. Vervolgens worden kenmerkende projecten thematisch besproken. Door het begrip van de krachten die op verschillende schaalniveaus op de ruimte inwerken, heeft de studie dezelfde helderheid als Gerrie Andela's proefschrift over de geschiedenis van de ruilverkavelingen (*Kneedbaar landschap, kneedbaar volk*, 2000).

Natuurlijk zijn er kanttekeningen te plaatsen, die zijn overigens ondergeschikt en betreffen vooral het slot. Dings beschrijft, analyseert en interpreteert helder. Maar de conclusie, in het proefschrift 'tot slot' genoemd, waarin de drie hoofdstukken elk tot een pagina zijn samengevat, aangevuld met een pleidooi voor de omgang met vakantieparken in de toekomst, is wel heel bondig uitgevallen (p. 477-483). De hypothese om vanuit de sociologische constatering de complexen te analyseren is vruchtbaar gebleken. Maar de geschiedenis van het vakantiepark is óók interessant omdat Dings de internationale context in haar betoog opneemt. Als tijdens het ontstaansproces een internationaal voorbeeld aantoonbaar een rol speelt is dat benoemd, zoals de Engelse Butlinparken of de invloed van de Sea-ranch uit de Verenigde Staten, waardoor dit aspect fragmentarisch in het boek aan bod komt. Het zou interessant zijn geweest als Dings op een meer sa-

menhangende wijze op de internationale contextualisering van de Nederlandse situatie was ingegaan. Ook zou de auteur in de conclusie nog hebben kunnen reflecteren op de sociologische invalshoek. Daarbij zou ze meer verbanden hebben kunnen leggen met onder meer bijvoorbeeld de stadssociologische surveys naar de reguliere woonbuurten, zoals die in de jaren vijftig opkwamen binnen de stedenbouwkundige discipline, waar bijvoorbeeld socioloog Jozef Haverda betrokken was bij het ontwerp van de woonwijken De Heuvel en Prinsenhof in Leidschendam-Voorburg (J.L. Haverda, *Sociologisch rapport voor de gemeente Leidschendam*, 1968). Maar wellicht is gekozen voor inperking om te voorkomen dat de publicatie te uitgebreid werd en dit meer gepast is als vervolgonderzoek.

Met dit proefschrift over het vakantiepark is overtuigend nieuwe kennis toegevoegd over de ruimtelijke geschiedenis van het recreatielandschap in de twintigste eeuw in Nederland. De onderzoeker laat zien hoe in de loop van honderd jaar vakantieparken en nieuwe woonomgevingen naar elkaar zijn gegroeid. *Tussen tent en villa* is letterlijk misschien een eerste 'schets' van de geschiedenis van vakantieparken, zoals Dings in haar inleiding bescheiden formuleert (pag. 15), maar inhoudelijk is de lijvige publicatie (544 pagina's) een gedegen wetenschappelijk uitgewerkt onderzoek dat als naslagwerk uitstekend dienstdoet en ook een lust is om te lezen.

DOLF BROEKHUIZEN

PETER NISSEN EN HEIN VAN DER BRUGGEN

ROERMOND BIOGRAFIE VAN EEN STAD EN HAAR BEWONERS

Maaslandse monografieën, serie groot formaat, deel 12, Hilversum (Verloren) 2014, 670 pp., ill. in kleur en z/w, ISBN 978 90 8704 192 2, € 35,00

Roermond was een van de laatste middelgrote steden van Nederland waarvan in recente decennia nog geen stadsgeschiedenis was geschreven. Dat nadeel blijkt

nu in een voordeel te zijn gekeerd. De eerste geschiedenis van een oudere Gelderse stad, Zutphen, in 1989 gepubliceerd en toen nog experimenteel opgezet als een

mengvorm van chronologische en thematische benadering, met een slotbeschouwing over de stedelijke identiteit, zou nu door de ontwikkelingen in het genre stadsgeschiedenis herschreven moeten worden. Hier van heeft de hoofdauteur van de geschiedenis van Roermond, de ooit Gelderse stad die halverwege dit boek Limburgs wordt, van de verworven inzichten en reflectie kunnen profiteren. Dat wordt ook erkend in de 'Verantwoording' achter in dit prachtig vormgegeven en uitstekend verzorgde boek – helaas met drie kilo gewicht echter zo zwaar en naar omvang zo buitenmaats, dat het eigenlijk alleen op een bureau kan worden gelezen. Het werk is rijk van verwijzingen naar bronnen en literatuur voorzien en voortreffelijk en toegankelijk geschreven, feitelijk door één auteur, al heeft die ook hulp gekregen van een heel bataljon lokale specialisten en vrijwilligers. In zeven delen passeert in chronologische volgorde de geschiedenis van Roermond de revue: de oudste bewoning; de beginnende stad tussen 1100 en 1300; Roermond als bloeiende middeleeuwse Hanzestad, onderdeel van het hertogdom Gelre, tot rond 1550; de hoofdstad van een krimpend onderdeel van de Habsburgse, vervolgens Oostenrijkse Nederlanden, tot 1790; de dynamiek van de veranderingstijd tussen 1790 en 1850, waarin Roermond meermaals van gewest en land wisselde, en vervolgens Limburgs en Nederlands werd; de 'roomse eeuw' tussen 1850 en 1960; en ten slotte de aanloop naar de toekomst, tot en met de affaire-Van Rey, waarvan de afloop bij de afsluiting van het manuscript nog onzeker was (p. 556) – maar de historicus mist hier een analyse van de historisch gegroeide omgangscultuur die bestuurlijk Roermond zo duidelijk kenmerkt. Terwijl de tijdsbegrenzing tussen de eerste vier delen aansluit bij wat in de Nederlandse geschiedschrijving gebruikelijk is, beantwoordt die tussen de laatste drie meer aan de kenmerkende ontwikkeling van de betrekkingen tussen Roermond en de gewesten en landen waarvan de stad deel heeft uitgemaakt. Dat betekent ook dat Roermond niet in alle opzichten als een 'normale' Nederlandse stad kan worden behandeld – een inzicht dat hier onuitsproken, maar toch vrij prominent doorschijnt. Zowel de literatuurlijst (33 pagina's in twee kolommen) als de illustraties (vaak twee of drie per pagina) moeten wel zo ongeveer alles bevatten wat kan worden gerelateerd aan de stad Roermond of aan personen die bij haar geschiedenis betrokken zijn geweest. Het bijzonder gedetailleerde en helder gestructureerde register (40 pagina's) verdient een apart woord van lof; niet alleen de tekst maar ook de illustraties zijn erin verwerkt. Dit is kortom het onontkoombare naslagwerk voor ieder die iets van Roermonds geschiedenis wil weten. Het heeft nog een andere kwaliteit. Die openbaart zich in veel zijdelingse opmerkingen of aanvullende bijzinnen en is dus lastiger te meten, maar is onmiskenbaar voor wie zich daarvoor openstelt: het boek is ge-

schreven door iemand die merkbaar van Roermond houdt en de stad en haar geschiedenis door en door kent. Daarmee onderscheidt het zich zowel van de nieuwere, specifiek ruimtelijke benaderingen en van recente netwerkstudies, als van de meer op structuuranalyses gerichte *urban studies*, met hun vaak bloedeloze conclusies die wel veel over ontwikkelingslijnen vertellen en inzicht geven in metahistorische of geografische verbanden, maar veel minder te zeggen hebben over de concrete werking van de stedelijke gemeenschap zelf. Maar het onderscheidt zich ook van veel door een collectief van auteurs geschreven stadsgeschiedenissen, die wel een grote vertrouwdheid met deelonderwerpen verraden, maar vaak net die interne samenhang en persoonlijke *touch* missen die het voor de lezers uit de stad en zelfs voor derden mogelijk maken zich haar geschiedenis als een persoonlijke waarde toe te eigenen.

Daar zitten ook gevaren aan. Het belangrijkste is wel dat een auteur dan gemakkelijk het zicht op de afhankelijkheidsrelatie tussen stad en omgeving, gewest of staat kan verliezen. Dat gevaar wordt hier niet echt bezworen. Roermond was een van de vier hoofdsteden van het oude Gelre, maar Roermonds Overkwartier lag wat excentrisch ten opzichte van de drie noordelijke kwartieren van Nijmegen, Arnhem en Zutphen, had bovendien een wat versnipperde vorm en – onhandig voor de huidige historicus, die helaas niet gewend is of aangespoord wordt over landsgrenzen heen te kijken – het lag voor bijna de helft in huidig Duitsland. Eenmaal losgekoppeld van de Gelderse hoofdmoot speelde Roermond na de Opstand wel een wat centralere rol in het veel kleinere Habsburgse en vervolgens Oostenrijkse Opper-Gelder, maar ten slotte kwam het in het centrum van Limburg, doch aan de rand van de Nederlandse staat te liggen. Over de verhouding tussen groot-Gelre en Roermond horen we hier eigenlijk niet veel buiten de geijkte politieke geschiedenis om. De actieradius van de stad ligt hier feitelijk al vanaf het begin in wat nu Limburg heet. Het is zeker niet onmogelijk dat dit beeld correct is, maar ik had het graag wat meer geadstrueerd gezien. Ook een analyse van de activiteiten van het nieuwe Hof van Gelre, dat in 1580 te Roermond werd gevestigd en waarvan de jurisdictie tot het Overkwartier beperkt bleef maar waarvan de leden wel een grote rol in de stadsgemeenschap speelden, had beslist meer over de verhouding van de stad tot haar omgeving kunnen vertellen. Bij gebrek aan een duidelijke confrontatie met dat wat Roermond van de rest onderscheidt – een euvel dat veel naar binnen gerichte of vanuit een gevoel van stedelijke identiteit geschreven stadsgeschiedenissen kenmerkt – komt Roermond als 'Nederlandse' stad even later al evenmin echt uit de verf. Er ligt daarentegen een zwaar accent op Roermond als bisschopsstad, zowel in de eerste periode (1559-1801) als na het herstel van de hiërarchie in 1853, en zelfs al daarvoor. Niet voor niets

wordt de eerste bisschop van elk van beide perioden, Lindanus en Paredis, als de meest belangrijke beschouwd: zij zetten opnieuw de toon in de stad. Ook de alomtegenwoordige architect P.J.H. Cuypers en bestuursfamilies als Michiels van Kessenich domineren dit beeld. Maar zij bepaalden niet zonder meer de kleur van wat later kwam. Het religieuze accent weegt hier zelfs zo zwaar dat de hele periode 1850-1960 als een typisch Roermondse 'roomse eeuw' wordt geïnterpreteerd, dat sociale spanningen naar losse paragrafen verdwijnen en dat zelfs ingrijpende episoden als de Tweede Wereldoorlog maar beperkt op de buitenwereld worden betrokken. In verhouding tot het grote geschiedverhaal dat Roermond in bredere ontwikkelingen laat delen, blijven ze per saldo ietwat onderbelicht. Alles bij elkaar wordt de stad hier, met een onuitgesproken metafoor, bovenal als een handelend subject neergezet, weliswaar vooral via een analyse van haar bewoners, hun verbanden en hun *agency*, maar in wezen toch vanuit de impliciete opvatting dat de stadsgemeenschap zichzelf genoeg is, en dat voor een goed begrip van haar geschiedenis een analyse van binnen-uit volstaat.

Daar hangt een tweede gevaar mee samen: het dominante beeld glijdt gemakkelijk over in dat waarmee de (hoofd)auteur het meest vertrouwd is, zowel thematisch als chronologisch. De lezer merkt dat aan de vaart en de precisie waarmee de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne perioden hier worden behandeld. Vooral de oudheid, hoewel uiteraard wat minder goed bekend, lijkt hier het kind van de rekening, en er zijn weinig sporen van de theoretische en onderzoekstechnische ontwikkelingen die de Nederlandse archeologie de laatste decennia heeft doorgemaakt. Daarentegen ligt er een zwaar accent op het geestelijk leven en de religie, niet onverwacht bij een hoofdauteur die hoogleraar religie- en spiritualiteitsstudies is. In grote delen van het boek zweemt een katholiek waas over deze stadsgeschiedenis. Ook dat is wellicht terecht, maar het boek had aan overtuigingskracht gewonnen als dit duidelijker tegen de ontwikkelingen elders was afgezet, geografisch breder was ingebed, of aan een veelvoud van geschiedbeelden van de stad was uitgetest. Roermond is in dit boek eigenlijk van begin tot eind een door en door religieuze stad met een uitgesproken katholieke kleur. Dat is in zoverre begrijpelijk als de bisschop en de kerkelijke organisatie er vanaf 1560 een duurzame factor van gewicht werden, en na 1850 zelfs een dominante. Ook komen afwijkende religieuze bewegingen of groeperingen allemaal keurig aan bod, maar veeleer als een aanvulling of mededeling dan als factor in de stedelijke ontwikkeling, en die precisie verzandt aan het slot enigszins in maatschappelijke algemeenheden en weinigzeggende statistische feitelijkheden, zoals vaak in de actuele stadsstudies gebruikelijk. Grotere vragen worden ook niet altijd gesteld, zoals het verloop van de wat raadselach-

tige verhouding van Roermond tot de Reformatie en de Opstand. De toch duidelijk gereformeerde groepering die de stad toen telde, krijgt niet echt een gezicht. Opmerkelijk is de afhoudende toon in de korte passage over een gebeurtenis die Roermond in 1613 even in het hart van een zowel vanuit Noord- als Zuid-Nederlands perspectief gezien cruciaal landelijk probleem plaatste. Ik doel op het grootste heksenproces dat de Nederlanden ooit hebben gekend, met 64 terechtgestelde slachtoffers. De evidente rol van de lokale overheden daarbij, in de context van een agressieve katholieke Reformatie, wordt wat besmuikt afgedaan, alsof dit geen bespreekbaar probleem meer is, terwijl we thans over toverij en hekserij juist voor de Nederlanden theorievorming te over hebben. Die had het collectieve handelen hier kunnen verhelderen en in een bredere context plaatsen, en tegelijk concreter licht kunnen werpen op de lokale spanningen.

Het derde gevaar is eerder charmant: het chauvinisme. De eigen stad moet voor de lokale historicus altijd de oudste, eerste, grootste of beste zijn. De lezer die enigszins op de hoogte van de literatuur is, kan slechts glimlachen om de met nauwverholten drogredenen omgeven bewering dat Roermond de oudste stad van Gelre is, en dat de Nederlandse Opstand in Roermond is begonnen. Inwoners en liefhebbers van *Remunj* mogen het gerust geloven, daar schuilt geen gevaar in. Maar het is het soort geschiedschrijving dat Henry Ford een eeuw geleden tot zijn uitspraak bracht: 'History is bunk'. En welke stadshistoricus heeft nooit zulke pekelzonden gepleegd?

Het woord stadsgeschiedenis komt in de titel niet voor. Dit toch als een historische ontwikkeling vormgegeven overzicht heet een biografie. Ook daarin is dit boek niet nieuw, maar het stelt wel enkele bijzondere vragen. Liever gezegd, het verplicht de auteur tot een cultuurhistorische benadering die hier nu maar ten dele wordt gerealiseerd. Wie biografie zegt, verwijst niet alleen naar leven maar ook naar eigenheid of identiteit. Wie een stadsbiografie schrijft, kan niet heen om een analyse van de stadscultuur als lokale cultuur die het gemeenschapsleven van en in de stad kenmerkt, vormgeeft, en in min of meer grote mate ook stuurt. Beide benaderingen blijven hier wat onderbelicht. De aandachtige lezer vindt door het boek verspreid wel veel elementen van (vooral sociale) stadscultuur, maar moet die zelf bij elkaar rapen en tot een globaal beeld omsmeden; een volwaardige cultuurgeschiedenis van de stad, zoals ik die recent in het *Tijdschrift voor Stadsgeschiedenis* (9 (2014) 1, 57-63) heb bepleit, is dit ook niet geworden. Maar misschien is het daarvoor nog te vroeg en was dit globale overzicht een eerste, noodzakelijke stap. De identiteit van de stad is wellicht een urgenter punt, juist omdat zo veel steden thans een regelrechte identiteitspolitiek voeren ten behoeve van *city branding*, toerisme en interstedelijke wedijver, vrijwel altijd met een schaamteloos simplis-

tisch identiteitsbeeld. De recente theorievorming over het sociale en culturele begrip identiteit, met zijn geïmpliciteerdheid in ruimte, tijd en sociale diepte, en zijn wisselwerking tussen imago en zelfbeeld, is tot nu toe vrijwel geheel aan hen voorbijgegaan. Eigenlijk is dat ook het geval in dit boek, waar door de complexe politieke, historische en culturele ontwikkelingen van de stad juist het identiteitsbeeld tot uitdagende vragen leidt. Het werk presenteert zich per saldo dus als een boeiende en rijk gevulde, maar ondanks de verlokkelijke

titel tamelijk traditionele, naar binnen gerichte stads-geschiedenis. Daar is op zichzelf niets mis mee en zowel de Roermondse als de historici zullen er blij mee zijn, maar het zou mooi zijn als het een opstap blijkt naar vervolgstudies die de globaal geschetste problematiek verdiepen, het beeld theoretisch onderbouwen en nieuwe dimensies aan de analyse toevoegen.

WILLEM FRIJHOFF

R.H. ALMA ET AL. (RED.)

HERVONDEN STAD 2015

20E JAARBOEK VOOR ARCHEOLOGIE, BOUWHISTORIE EN RESTAURATIE IN DE GEMEENTE GRONINGEN

Groningen (Stichting Monument & Materiaal en Dienst RO/EZ), 2015, 188 pp., ill. in kleur en z/w, ISSN 1386 0208, € 13,50

DIRK J. DE VRIES EN HENRY KRANENBORG (RED.)

ONZICHTBAAR ZWOLLE

ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE VAN DE STAD

Zwolle (Gemeente Zwolle i.s.m. SPA uitgevers) 2015, 372 pp., ill. in kleur en z/w, ISBN 978 90 8932 126 8, € 34,95

In 2015 verscheen de twintigste *Hervonden stad*, het jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie van de gemeente Groningen en de Stichting Monument & Materiaal. Het jaarboek is een beproefd middel

om vanuit gemeentelijke context kennis met betrekking tot historisch onderzoek voor een breder (vak)publiek toegankelijk te maken. Ook andere steden dan Groningen hebben in het verleden soortgelijke reek-